

חומר למורה הוראה

הוראה

(א) טהרת ישראל להרי"י (כאן): „לכתחילה כו' קודם שקיעת החמה וכו' בדיעבד בעשתה הפסק טהרה רביעית שעה קודם צאת הכוכבים סגי משא"כ באם הוא ספק לילה וכו'“, ועיי"ש ביד אליהו אות' ט' וי"ט — כ'. מקורותיו צריך בדיקה ובירור.

(ב) ספר זכרון יוסף על ענייני או"ח (בארדיאב תרפ"ט) דן בזה דרך אגב באות ג"ח, ועל מורה הוראה לעיין היטב בדבריו העמוקים, ואנוכי הצעיר אך אכתוב העולה מדבריו לדינא: לימוד זכות על הנשים שאינן עושות איסור, אבל שורת הדין שבכה"ג צריך לטבול יום יותר מאוחר, וכמו שסיכם הוא בעצמו בריש אות ג"ט וז"ל: וחנה אם הפסיקה בטהרה יום ה' אחר שקיעת החמה לפמ"ש דצריכה להתמיר שלא לחשוב יום המחרת למנין הו' נקיים וא"כ אינה יכולה לטבול ליל ו' נראה לכאורה פשוט דאף למחר בליל שבת אינה יכולה לטבול וכו' אולם אם לא היתה יכולה לעשות כו' לכאורה יכולה לטבול ליל שבת וכו' עכ"ל.

(ג) כתב בשו"ת באר משה חלק ב' סימן ס"א וז"ל: ות"ח גדול העיד לפני בשם הגאון המובהק מהר"ם פיינשטיין שליט"א בעל תשרי אגרות משה שגם הוא מאד מדקדק ומקפיד שיעשו ההפסק טהרה לפני השקיעה עכ"ז בדיעבד מתיר אם איחרו לא יותר מט"ו מינוטן אחר השקיעה עכ"ל. דברים אלו נכתבו לפני י"א טבת תשל"ב (שבד"ה „אחרי כתבי כ"ז“) — הספר יצא לאור בשנת תשל"ב —, ואמנם בתשרי שבאגרות משה או"ח ח"ד סימן ס"ב מיום כ"ה שבט תשל"ט — אחר שהעמיק בענייני הומגים — כתב בסוף התשובה וז"ל: ולענין הפסק טהרה אם היתה אנוסה ולא יכלה לעשות בדיקת הפסק טהרה עד אחר השקיעה יכולה בג' רבעי מיל הראשונים מטעם הספק ספיקא שלכן בכאן נוא יארק וכדומה הוא רק תשעה מינוט מתחילת השקיעה עכ"ל [זה לפי שיטתו המחודשת שד' מילין הם ע"ב דקות רק באירוסה אבל בנוא יארק וכדומה זה רק 50 דקות ועולה ג' רבעי מיל רק 9.375 דקות, וענין ה' 15 רגעים שהחזיק בו בעל האגרות משה

בצעירותו כבר כתב על זה בבאר משה שם: „והגם שאינני יודע לפרש הט"ו מינוטן מאי עבדו“, ואולי עשה חשבון הפוך שבארץ ישראל ובבל זה י"ג דקות וחצי ובנוא יארק וכדומה זה רבע שעה ויותר, או שחישב יותר מרבע שעה לפי ג' רבעי מיל של כ"ב דקות ומחצת). ועיין להלן באות ד' — ה'.

(ד) הגרי"ח זוננפלד מרא דארעא דישראל זי"ע בהסכמתו לספר נברשת מאריך בזה, ואף שאינו מזכיר הפסק טהרה אבל מסיק בכללות לשון זה: אשר על כן הגראה דעכ"פ זמן מה לאחר שקיעת החמה בודאי עדיין יום ברור הוא לפי פשטות הש"ס ריש ברכות דצריך גם ביאת אורו עכ"ל [כמה זה „זמן מה“ לא נתפרש, ואולי הוא 8 — 7 דקות לאחר השקיעה (סמוך לאמצע הקיץ כשהחמה נוטה לצפון 22 מעלות בקירוב הרי באירוסה ברוחב 52 מעלות זמן 8.5 מעלות ריחוק החמה מהאופק הוא 72 דקות לאחר השקיעה, ובנוא יארק וכדומה 50 דקות, ובמרכז ארץ ישראל 42 — 41 דקות, ועולה לפי שיטתו של בעל אגרות משה הנ"ל בארץ ישראל 8 — 7 רגעים — כל זה לפי „שקיעה במישור הים“. כל זה חשבון „מקרי“, אך מראה שיש יסוד לעיקר דבריו של בעל אגרות משה בוקנותו, ואף שקשה לקבוע שכך הם שיעורי „ד' מילין“ — „ג' רבעי מיל“ מדינא דגמ' שהרי אף שרבינו חם היה באירוסה אבל דבריו נאמרו לביאור הגמ' בבלי — אופק בבל וארץ ישראל, אבל הם עכ"פ שיעורים על „ביאת אורו“ שבגמ' ובדברי הגרי"ח זוננפלד זי"ע. שיעורים לחומרא בהפסק טהרה! שהרי רק סמוך לאמצע הקיץ יש כאלו הפרשים גדולים, ורק בשיעור 8.5 וחצי מעלות ריחוק החמה מהאופק יש כאלו הפרשים גדולים, משא"כ כשהחמה יותר קרובה לאופק 13.5 — 7 דקות לאחר השקיעה). ועיין להלן באות ה'.

(ה) שו"ת באר משה חלק ב' סימן ס"א: חלוקה בין יוצאי ארץ הגר ושאר מדינות סביב לבין יוצאי ליטא, מביא דברי הגה"ג מהר"ם שטרנבוך שליט"א בקונטרס תורת המשפחה (פ"ג אות ה') ומעורר עליו וז"ל: ואני עומד ומשתומם איך אפשר לכתוב דבר כזה סתם מאחר שרבותינו

הצדיקים זכ"ע בארץ הגר ופולניא וגאליציע מעולם לא דקדקו ע"ז ולא חשו אפילו לכתחילה שתעשה ההפסק טהרה קודם השקיעה עכ"ל, ויכות פנים אל פנים עם בעל תורת המשפחה, מסקנא: לכתחילה לעשות בדיקה קודם השקיעה, ובדיעבד מהני ההפסק טהרה לאחר השקיעה: ליוצאי מדינות הגר ושאר ארצות סביב עד 35 דקות לפני צאת הכוכבים: וליוצאי ליטא עד 15 רגעים לאחר השקיעה — בשם מהר"ם פיינשטיין [עיין בפנים הבאר משה שהאריך, ועיין היטב לעיל באות' ג' — ד'].

ומצאתי בספר הלכות גדה של הרב שמעון איידר שליט"א — עמוד כ"ו — סימן כ"ו — תשובה ממהר"ם פיינשטיין זי"ע שלא נדפסה באגרות משה: שמעתי מפי מרן שליט"א שיש להקל בדיעבד בהפסק טהרה עד ט' מינוט אחר שקיעה וכ"כ בקר' לתורה והוראה (חוברת ח' דף 12) והוא בצירוף שיטת ר"ת יש הרבה אנשים כשנמצאים בארץ ישראל הם נוהגים ע"פ שיטת הגר"א [או"ח סי' רס"א ס"ב ד"ה שהיא] ובכ"מ לענין מוצאי שבת ועושים מלאכה וכו': תשובה בדבר מה שאמרתי שיש להקל בדיעבד בעשיית הפסק טהרה עד ט' מינוט אחר שקיעה ודאי הנוהגים כשיטת הגר"א אף לקולא במוצאי שבת אין להם להקל בזה דהא יהיו תרתי קולי דסתרי כדכתב כתר"ה והוא פשוט וברור אבל תמה אני וכו' עכ"ל, ועיי"ש היטב בפנים התשובה, והמעין יכול להוציא מסקנא שהנוהגים במוצאי שבת לתכות קצת יותר מאוחר, ובפרט הנוהגים לחכות למעלה מארבעים דקות — עיין לעיל אות' ג' — ד' — יכולים להקל בהפסק טהרה.

ואמנם נראה ברור שההיתרים של מהר"ם פיינשטיין זי"ע גם בצעירותו וגם בוקנותו והיתר הבאר משה הם ע"פ שיטת רבינו חם — עיין היטב בבאר משה הנ"ל, ומהר"ם פיינשטיין זי"ע חידש שמקיימים שיטת רבינו חם בנוא יארק וכדומה ע"י כחמישים דקות, אבל בארץ ישראל מה שמקילים אינו ע"פ סברא מחודשת כזו, אלא ע"פ קבלת הפרושים תלמידי הגר"א והחזון איש דלא כרבינו חם, וסברת הגרי"ח זוננפלד להקל ע"פ ביאת אורו ג"כ מחודשת, ופשטות הדברים שע"פ ההכרעה דלא כרבינו חם ואף להקל, אין

שום מקום לדון, "תרתי דסתרי להקל", ואין להקל אפילו בהפסק טהרה של רגע אחד לאחר השקיעה, וזה עיקר יסודו של בעל תורת המשפחה: "גין ונכד רבינו הגר"א זצ"ל", אלא שיש לעורר עליו, על ששל הלשון המוחלט שנקט בפנים: "כיון ששקעה החמה בטלה הבדיקה וכו' ואפילו ספרו וטבלו אינו מועיל כלל" ציין בציון פ"ד: "גדתי ישראל מהקדוש בעל חפץ חיים זצ"ל", ואין זה ציון נכון, ובספרו, "ההלכה במשפחה" במקורות אות י"ב הזכיר הסברא: "שלגבי דיני וסת תלוי בנץ ושקיעה ויש לומר שמדינא גם לרבינו חם הבדיקה היא לפני השקיעה דוקא", ואין זה מקור נכון, שדיני וסת תלוי בנץ ובשקיעה אבל מגין הימים הנקיים ודאי תלוי ביום ובלילה.

ומאידך גיסא ראוי להדגיש שהיתר מהר"ם פיינשטיין זי"ע בצעירותו ודאי היה בשופי בהוראה ליחידים לחוד, אבל בחוברת הלכות גדה באנגלית שחיבר חתנו רבי משה דוד טנדלר שליט"א (שנת תשל"ג עמוד ל"ב — מהדורא קמא בשנת תש"ל) נקט הלשון שאינו מועיל ההפסק טהרה אם נעשה אפילו רגע אחר השקיעה, וטוב מאד עשה, שאין דורשים בעריות ברבים בחבורות המגיעות לנשים להקל בענין חמור כזה אף לענין בדיעבד, שהם עלולים לפרוץ לגמרי אף לכתחילה. [אב"ד זכרון מאיר שליט"א דרש לאנשים ברבים — כך שמעתי — וכך הוא בהלכות גדה שבט הלוי עמוד ר"פ — לשון זה: "ויש מחמירים כרבינו חם ונוהגים שתי החומרות בארץ ישראל וצריך לבדוק קודם השקיעה הנראית ומ"מ אם בדקו ברגע השקיעה ממש או אחר השקיעה יעשו שאלת חכם", ואעפ"כ הצטרף אב"ד זכרון מאיר לגדולי ארץ ישראל שליט"א שיצאו נגד הדרשות בעריות ברבים לנשים — שעלולים לפרוץ לגמרי ח"ו, עיין להלן באות' ח' י"א].

(ו) גאב"ד וירצבורג זצ"ל בעל מלאכת שמים כתב באמירה לבית יעקב (גדפס בסידור קרבן מנחה הוצאת אשכול — פרק ג' הלכה ד') וז"ל: הבדיקה ולבישת הליבון תעשנו לפנות ערב קודם שקיעת החמה ספק נעשה לפני השקיעה או לאחריה חוזרת ובודקת ולובשת לבנים ביום

הראשון לציון שליט"א בשיעור ברבים) עכ"ל, ובריש החוברת כתוב לשון הראשון לציון: „עברתי היטב על כל החוברת וכו' ואפשר לסמוך על כל ההלכות שבחוברת להלכה ולמעשה". חזו הוראת הראשון לציון שליט"א בצעירותו (גדפס בשנת תשמ"ו).

(ט) הגאב"ד דירושלים הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל שלח להודיע להג"ר משה אריה פריינד שליט"א — כעת הגאב"ד דירושלים —: בענין הפסק טהרה כו' שח"ו לו להקל אפילו ברגע אחד אחרי השקיעה לשנות מנהג ארץ ישראל — לשון הג"ר משה זאב זארגער במכתבו שבספר ישראל והזמנים עמוד שנ"ז. והג"ר שריה דבליצקי העיד ג"כ כן בשם הג"ר פנחס עפשטיין: „בהפסק טהרה כו' לבל יעזו אפילו לחשוב להנהיג חדשות כאן באר"י בעניינים אלו ושאינן אחר השקיעה כלום" — בהסכמתו לספר מעגלי צדק, ובהשגתו על הג"ר עובדיה יוסף באור תורה כסלו תש"ג — ועיי"ש עוד מש"כ בזה ומש"כ הרב גבנצל שליט"א להשיג האידך אפשר להקל בהפסק טהרה לאחר השקיעה ולילך לטבול לפני צאת הכוכבים דרבינו תם [אין זה כל כך סתירה בהתחשב עם בין השמשות דר' יוסי — עיין להלן].

(י) האי גאון כקש"ת רבי ישראל יצחק רייזעמאן זצ"ל חבר בי דינא רבא דפעיה"ק כו' כי אין להקל כלל וכלל אפילו אם עבר רק כרגע אחד אחר השקיעה לענין הפסק טהרה וכן היה דרכו תמיד להורות הוראה להלכה למעשה ואכן כן אני מורה ובא תמיד כהוראתו בקדושה — לשון הג"ר משה הלברשטאם שליט"א מו"ץ בהעדה החרדית ראש ישיבת דברי חיים טשאקאווע בהסכמתו לספר מעגלי צדק.

(יא) גם הג"ר משה אריה פריינד שליט"א גאב"ד דירושלים — אף שבתחילה רצה להקל [כ"ק אדמו"ר מסטמר שליט"א מעיד בשם מרן הגרי"ט אדמו"ר דסטמר זי"ע להקל בהפסק טהרה עד כעשרים דקות לאחר השקיעה] — אעפ"כ קבל את עמדת הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל וסייעתו שלא להקל בארץ ישראל וכן נוהג תלמידו הג"ר משה זאב זארגער מו"צ דסטמר

שלאחריו עכ"ל. וכן בהמשך הפרק מזכיר רק שקיעת החמה. [וצריך לבדוק במקורו — בלשון אשכנז].

וגם הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל בקונטרסו טהרת ישראל, כתב בהקדמה שבמעין טהור יש שיבושים אשר בלא ספק עלו בשגיאה ע"י המעתיקים השונים, ובשער כתב שנכללו בו הדינים שבמעין טהור בתיקונים והוספות רבות, ובפנים (סימן י"ב אות ג') כתב וז"ל: „פסיקת טהרה צריכה לעשות דוקא בעוד יום קודם שקיעת החמה כי אחר כך לא עלתה לה הפסק הטהרה" עכ"ל.

(ז) ערוך השולחן (כאן): בס"ק ט"ו העתיק לשון השו"ע: ובדיקה זו תהיה סמוך לבין השמשות, ובס"ק כ"א נקט הלשון: „ולכן אצלנו המנהג הפשוט דער הלילה בודקת ומתחלת למנות מיום המחרת וגם בערב שבת תעשה כן" וכוונתו דאפשר לעשות הפסק טהרה גם אחר שהתפללה ערבית וגם אחר שקבלה שבת, אבל לא נחית שם לעיקר הזמן, עיי"ש היטב, ומהערוך השולחן בסוגיין דעלמא ובמכתבו שבספר משנת יעב"ץ נראה ברור להתמיר בזה.

(ח) הראשון לציון הג"ר עובדיה יוסף שליט"א בתשובה מחדש ניסן התשמ"ט המוקדשת לספר כבוד חכמים (באור תורה מרחשון תש"ג) דן בזה ומסיק וז"ל: מסקנא דדינא דבדיעבד אם הפסיקה בטהרה בתוך שלש עשרה דקות שלאחר השקיעה דהיינו בתוך זמן בין השמשות עלתה לה ומנהג מיום המחרת לשבעה נקיים והנלע"ד כתבתי עכ"ל, ועיי"ש שמאריך ומביא חדשות לבית המדרש בעיקר בכללות הסוגיא, אבל בפרטות הענין דהפסק טהרה לא הביא הרבה, המקורות הבולטים שהביא הם הספר זכרון יוסף והערוך השולחן, ובשניהם לא דק, עיין במה שכתבתי בסייעתא דשמיא לעיל באות' ב' ז'.

אבל בחוברת הלכות נדה — מתוך הספר ילקוט יוסף מהדורה שניה — פסקי הלכות מהראשון לציון שליט"א (עמוד כ"ז אות א') כתוב הלשון: צריכה לעשות הפסק טהרה לפני שקיעת החמה ואם התחילה בהפסק טהרה לאחר השקיעה לא מהני לאותו יום (פסיקת אאמו"ר

מטעם העדה החרדית בירושלים: „לא נהגתי להקל גם ברגע אחד בדבר שרוב הפוסקים ס"ל שהוא מן התורה" — מכתבו בספר ישראל והזמנים עמוד שג"ז. וכן מחמיר מו"צ אחר בעל שו"ת קנה בשם חלק א' סימן צ"ט. וכן יצאו עוד גדולי ארץ ישראל שליט"א בכרוזים ברחובות נגד דברי הראשון לציון שליט"א בזקנותו: „בענין זמני הטהרה" ו. „אבל בחוץ לארץ הנהגים כר"ת אין להם להחמיר ולשנות מנהגם בזה" — ספר ישראל והזמנים עמוד רפ"ח — רצ"א) בשם בעל שו"ת קנה בשם, ועיי"ש עוד מקורות, ובטהרת ישראל דלעיל אות א'.

(יב) וראוי להדגיש שבעל ישראל והזמנים הוא מחסידי סטמר, אבל בספר שו"ת ישיב משה: פסקים ששמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א והכל כפי הבנתי: מאת הרב משה טורעצקי (עמוד קי"ג): איתא: שאלה מה דינו של הפסק טהרה בין שקיעה ראשונה ושקיעה שניה בחוץ לארץ: תשובה: לא טוב, ובהערות שם: ודלא כספר זכרון יוסף (מובא בספר ציוני טהרה סי' קצ"ו עמוד קכ"ט) שמצדד להקל וכו' גם בערוך השולחן יור"ד סי' קצ"ו סכ"א יש משמעות להקל. [עיי' לעיל אות' ב' ז' שגם הזכרון יוסף וערוך השולחן מחמירים, והרב יוסף יקותיאל אפרתי שליט"א במכתבו מיום כ"ד טבת כתב הלשון: „הידוע מכבר שמרן הגר"ש אלישיב שליט"א מורה ובא לכל שואליו וכו' ואחר שקיעת החמה אין היום עולה לה להפסק טהרה" אך לא נזכר במכתבו: „חוץ לארץ"].

(יג) מעשה שהיה בחוץ לארץ בארצות הברית — שנשאל מרן הגאון האדיר רבי אהרן קוטלר זי"ע בדבר הפסק טהרה שהיה ספק אם נעשה איזה דקות לפני השקיעה או אחר השקיעה — הספק היה על זמן מועט — ולא רצה מרן להקל שתטבול בלילה הזה אלא למחרת ביום סמוך לערב — שאי אפשר היה לטבול בלילה הבא (עדות הרפ"פ במכתבו לידידי הרה"ג ר' אברהם יצחק הופמן שליט"א).

(יד) עיין במה שכתבתי בסייעתא דשמיא בבירור הלכה לעיל או"ת סי' ק"י ורצ"ט מאמרי יושר בשם החזון איש שאם מאחרים את השקיעה

יש לבטל מצות סעודה שלישית בשבת ויש לבטל מצות תפלת מנחה ואף אם יכול להתחיל להתפלל לפני השקיעה אם אינו מספיק לגמור התפלה לפני השקיעה [והנה מה גם לענייני ספק דאורייתא וחייבי כריתות] וכן בספר טהרת בת ישראל שהיה למראה עיני החזון איש (פרק ג' אות ז') כתוב הלשון: „הפסק טהרה צריך לעשות דוקא בעוד יום קודם שקיעת החמה כי אחר שקיעת החמה אין היום עולה לו להפסק טהרה" וכן בספר מנחת כהן להגה"צ רבי משה אילביצקי זצ"ל מקורבו של החזון איש (כאן ס"ק ר' ובמראה כהן ס"ק ה') הלשון: „ואימתי נקרא בין השמשות יש מחלוקת בין הפוסקים באו"ח סימן רס"א אבל אנו נהגים שבין השמשות נקרא תיכף שהשמש שוקעת — ספק לילה ועדיין לא בדקה כר אינה יכולה כבר לבדוק ולמנות מיום המחרת", וכן בספר קיצור הלכות להגאון ר' יהודה בויאר שליט"א שהיה למראה עיני מרן הגר"ח גריינימן שליט"א פרק י"ז אות ר' הלשון: אם איחרה בדיקת ההפסקה לאחר שקיעת החמה אינה יכולה למנות יום המחרת לבקיים "עכ"ל, והג"ר משה יצחק דייטש שליט"א מכולל חזון איש העיד במכתבו בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א והג"ר נסים קרליץ שליט"א ח"ל: ואפילו ספק לה שמא היתה אחר שקיעת החמה גמי לא טוב הוא וצריך לעשות מחר הפסק טהרה אחרת עכ"ל].

להזדקק למורה חוראח

החפץ חיים זי"ע שקבע הודקקות זו, הוא קביעה לדורות לכולי עלמא, אף לאלו שאין נהגים כשיטת רבינו תם ומקילים בדאורייתא בניגוד לשיטה זו ואף לאלו השוכנים באופק בבל וארץ ישראל וקו המשווה, שנראה דהחפץ חיים לשיטתיה במשנה ברורה בהרבה מקומות, והעיקרי שבהם בהלכות עירובי תחומין סימן תט"ו סעיף ג' ביאור הלכה ד"ה „נאכל עירובו" שכתב ח"ל: בבין השמשות דר' יהודה דמתחיל תיכף אחר שקיעה וכו' דמעיקר הדין בודאי הלכה כר' יוסי נגד ר' יהודה כדאמר הגמ' (פסחים דף ב') והא קיי"ל דעד צאת הכוכבים ימא הוא אלא דמחמירין כר' יהודה לענין שבת וכדאמר הגמ'

שהעולם נוהגים לאכול שלש סעודות לאחר השקיעה ואין לאכול אלא עד חצי שעה קודם צאת הכוכבים [והוא דוקא בחוץ לארץ וכמו שהבהרתי בבירור הלכה שם], והשיעור הזה דחצי שעה נזכר גם לגבי מלאכה בשבת שהוא איסור סקילה — בביאור הלכה סימן רס"א (בסוף דף ל"ג ע"ב) ועיי"ש היטב במשנה ברורה [בארץ פולין ברוחב 52 מעלות, לילה של 7 מעלות ריחוק החמה מהאופק הוא בממוצע משוקלל 57 דקות בקירוב לאחר, השקיעה הנראית 1.5 מעלה לפני השקיעה האסטרונומית], ואם גלך לפי הממוצע הזה נמצא שהחפץ חיים זי"ע כתב לעשות את ההפסק טהרה לכתחילה 3 דקות לפני השקיעה הנראית 14 דקות לפני השקיעה האסטרונומית, ואילו על כרבע שעה לאחר השקיעה האסטרונומית כבר הזהיר לשאול מורה הוראה, ואמנם הבעיה היא ששיעור 57 דקות אינו אלא ממוצע ובין המוקדם ביותר למאוחר ביותר קיים הפרש של 23 דקות בקירוב. ממוצע 57 דקות — 7 מעלות ריחוק מהאופק. 6 מעלות: 49 דקות בקירוב בממוצע, 8.5 מעלות: 69 דקות בקירוב בממוצע, וצע"ג, והנה חצי שעה לפני ד' מילין ע"ב דקות שלאחר השקיעה [האסטרונומית] הוא 42 דקות לאחר השקיעה האסטרונומית, וצע"ג]. עכ"פ דברי החפץ חיים זי"ע לגבי נדה בדיעבד נמשכים אחר, צאת הכוכבים דרבינו תם בחוץ לארץ, ולא אחר בין השמשות דר' יוסי, ואף שמושג זה נזכר במשנה ברורה בהרבה מקומות, ולגבי עירובי תחומין נקט הלשון דהלכה כר' יוסי ואפשר להקל ע"פ זה, אבל כמו שמבואר בגמ' דלענין שבת מחמירין כר' יהודה [ובביאור הלכה סימן רס"א הזכיר בין השמשות דר' יוסי אך לגבי להחמיר בשבות במוצאי שבת ולגבי ספירת העומר] ה"ה לענין נדה.

סוף דבר

בארץ ישראל רשאית האשה לאחר טבילתה בגלל הפסק טהרה לאחר השקיעה ללא שאלת מורה הוראה, שכבר יש הוראה כללית, אבל בחוץ לארץ באופק מרכזי וצפון ארצות הברית, וקל וחומר באופק אירופה, אין לאשה לעשות מעשה על דעת עצמה.

הלכה כר' יהודה לענין שבת וע"כ לענין עירובי תחומין בודאי יוכל לסמוך ע"ד ר' יוסי כנלענ"ד עכ"ל, וכן בעוד חמש מקומות קבע מסמירות להלכה בהתחשבות עם בין השמשות דר' יוסי: (א) משנה ברורה סימן רל"ג — להתפלל מנחה לאחר השקיעה — שער הציון ס"ק כ"א, (ב) סימן תפ"ט סעיף ב' — ביאור הלכה ד"ה, וכן ראוי לעשות, (ג) סימן תקס"ב — שער הציון ס"ק א', (ד) סימן תרכ"ג — שער הציון ס"ק י"א, (ה) סימן תרנ"ב — שער הציון ס"ק א'. והנה חלילה לומר שמהחפץ חיים — דסימן תט"ו — נעלמו דברי התוס' בשבת דף ל"ה ע"א ד"ה, תרי תילתי מיל' שכתב דהך דער צאת הכוכבים יממא הוא אולא גם אליבא דר' יהודה, שהרי החפץ חיים בעצמו — במקומות הנ"ל — מרמו לדברי התוס' — בפסחים דף ב' — [וכ"ה בריטב"א וברשב"א משאנץ כמו בתוס' שם] — וכתב שיש לנטות מדברי התוס' ע"פ דברי הגר"א בסימן רס"א, ומביא גם לקרבן נחנאל, ועיין גם במשנה ברורה סימן רס"א ובעוד מקומות, נגעתי אך באפס קצהו של הענין הרחב דבין השמשות דר' יוסי [ובין השמשות דרבינו תם].

ואמנם ידידי הרה"ג ר' מרדכי ריינהולד שליט"א העיר לי שבתרגום לאידיש הוסיף החפץ חיים זי"ע פירוט יתר בזה הלשון: „אידער די זון גייט אונטער דאס איז אין ערך איין שעה פאר נאכט און אויב עס איז געווען ווייניגער וויא אין האלבע שעה פאר נאכט דארף זי פרעגען א שאלה“.

והנה מחד גיסא יש כאן קולא יתירה דבין שעה לחצי שעה שקודם הלילה לא הזהיר אפילו לשאול למורה הוראה אף שלכתחילה יש לעשות ההפסק טהרה שעה קודם הלילה. ואילו לשאול למורה הוראה הוא הזהיר אם זה בחוץ החצי שעה שקודם הלילה, אך מאידך גיסא מתברר שדברי החפץ חיים זי"ע אינם קביעה לדורות לכולי עלמא, אלא הם משקפים את מנהג הנשים שהיה בחוץ לארץ לעשות הפסק טהרה לאחר השקיעה — שנזכר בזכרון יוסף דלעיל אות ב', והחפץ חיים מזהיר על זה שלא לעשות כן לכתחילה, ואמנם לענין בדיעבד, נקט החפץ חיים לשיעור חצי שעה שנזכר במשנה ברורה ה"ה שבת ריש סימן רצ"ט

מקדימה משהו מכפי הנדפס בלוח — השקיעה הנראית (בחלק מימי השנה ובחלק מבני ברק אולי מה שמסתיר את השקיעה במערב אינו כדין „קיר המסתיר“ אלא כדין „אופק“).

השקיעה בירושלים

אלה הנתונים למורה הוראה:

הנה במועדים וזמנים השלם חלק שני ענייני חנוכה (סימן קנ"ד) כתב הגר"מ שטרנבוך וז"ל: ראייתי בקונטרס מהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל שגם לפי דיני תורה אין מתחשבין בהר ועמק רק השקיעה תמיד כפי ששוקע שמה במדת הים ולפי זה בעיר שעומד במקום גבוה אפילו רואים עוד השמש מיקרי כבר שקיעת החמה לענין שבת וכן לא מועיל הבדיקה דהפסק טהרה בנשים שמחשבין כפי שנראה בים וזהו חידוש גדול שוב מצאתי שהדבר מוכח דלא כהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בתשובות מהר"ם אלשקר (צ"ו) מקור שיטת הגאונים בענין בין השמשות וכו' ונראה להביא עוד ראיה שלא כדבריו וכו' היוצא מדברינו מהו זמן שקיעת החמה אם נמצא בהר מטבעו ולא בבנין גבוה כל זמן שהשמש נראה לו בהר לא מקרי שקיעת החמה עכ"ל, ובספר ההלכה במשפחה (עמוד צ"ג) כתב הגר"מ שטרנבוך וז"ל: וכן לאידך גיסא שגם לאחר זמן השקיעה הכתוב בלוח אם נמצא במקום גבוה רואים עדיין את השמש וצריך בירור דין זה כו' ולענין שבת ונדה ראוי להחמיר כו' עיין מועדים וזמנים ח"ב סימן קנ"ד עכ"ל, ובספר תשובות והנהגות חלק שני יור"ד (סימן תכ"ד) — לאחר שמאריך הגר"מ שטרנבוך לבסס את הוראתו דהפסק טהרה לאחר השקיעה אינו מועיל אפילו בדיעבד — מסיים וז"ל: ומיהו יוהנסבורג מקום גבוה מאד ורואים השמש גם לאחר הזמן שפורסם שתלוי בים ובשעת הדחק גדול אני מתיר (בדקות) [בדיקות] לאחר השקיעה כיון שהשמש עוד נראה ואף שאין הדין בזה ברור הדעת נוטה להקל ובפרט ספיקא הוי להצטרף לספק ספיקא ויש להוסיף לסניף דעת הגר"ח מוואלוין בתוספת מעשה רב [הוא בעמוד ד' אות י"ט] שהשקיעה רק כעישור שעה אחר שנתכסה השמש מעינינו ודעת הגרש"ו בסידורו

וכעת יצא לאור ספר טהרת הבית מהראשון לציון שליט"א, ועל דבריו שם אגיב אי"ה בבירור הלכה תליתאה.

והנה ראיתי עתה שבמחנה ישראל פרק ל"ג כתב וז"ל: והא לך לשון החיי אדם בענין זה יזהר לקבל שבת מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה כל יום אחר שעותיו ועכ"פ חייב כל אדם לפרוש ממלאכה לפחות חצי שעה קודם הלילה וכו' (ואף דכל איש ישראל אסור לעשות מלאכה תיכף אחר שקיעה כדעת הגר"א והרבה מהראשונים וכן המנהג בישראל מ"מ בשעת הדחק כמו איש הצבא סתמתי כמו אידך פוסקים וכמו שהעתיק החיי אדם ועיין במה שאכתוב בסמוך) וכו' ומ"מ משקיעה עד חצי שעה זו נראה דאין להחמיר באיש הצבא כדי דלא לייתי תומרא זו לידי קולא למחר שיצטרך לחלל שבת כן נראה לי עכ"ל — עיי"ש בפנים ובהערה שלמחר הוא חילול שבת באונס ויש לומר דלא הותר מחמת זה בבין השמשות גמור — עיי"ש היטב.

ובמחנה ישראל שנדפס בארץ ישראל (לאחר לוח המפתחות) מופיעה הערה בלשון זה: בארץ ישראל הזמן בין שקיעת החמה עד צאת הכוכבים קצר ממה שבאירופה ולכן אין להקל במלאכה אחר השקיעה עכ"ל.

המחנה ישראל הוא גם לארץ ישראל באמת כיון שהחפץ חיים זי"ע לא הזכיר „אירופה“ — דבריו קבועים במסמרות לכל העולם, אלא שיש לומר בלשון זה: בארץ ישראל בדרך כלל חצי שעה קודם הלילה הוא בזמן השקיעה בקירוב, וממילא אין לעשות מלאכה אף בשעת הדחק לאחר השקיעה לא מדין „שקיעה“, אלא מדין „חצי שעה קודם הלילה“.

השקיעה בבני ברק

אשה שעשתה הפסק טהרה בגבול השקיעה הנדפס בלוח, אין לה לעשות כלום ללא התייעצות עם מורה הוראה, ואלה הנתונים למורה הוראה: בגובה ראשי הגבעות בבני ברק (60 מטר) נראה לרוב אופק הים והשקיעה מאחרת מכפי הנדפס בלוח עד כדקה וחצי באמצע הקיץ והחורף, אך מאידך גיסא אולי להיפך אדרבה השקיעה

בקו המשווה ובימים השווים כל מעלה רק 4 דקות, וממילא 14 החלקים הנ"ל הם 56 שניות, קרוב לדקה¹, ואילו ברוחב גיאוגרפי 65.6 מעלות באמצע הקיץ 14 החלקים הנ"ל הם 27.4 דקות²!! — שבהם יכולים לנוע זמני הנץ ושקיעת החמה, ואי אפשר לדעת בשום פנים ואופן את הזמן של הנץ ושקיעת החמה³!!!. בלנינגרד: רוחב צפון 60 מעלות באמצע הקיץ 14 החלקים הנ"ל הם 3.27 דקות. מדרוב ללנינגרד קצת פחות, ובארצות הברית עוד יותר פחות, ואילו בארץ ישראל 14 החלקים הנ"ל הם גם באמצע הקיץ וגם באמצע החורף רק דקה ורבע בקירוב; „רק“ אבל זה „הרבה מאד“ ביחס ללוחות שמדייקים עד לעשירית הדקה. דיוק זה וגם דיוק של דקה אינו אלא ממוצע⁴!!!.

הפסק פתירה לאחר מטריב

שו"ע שם: הגה': וי"א אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול וכו'. עיין בתרומת הדשן חלק א' סימן רמ"ח, ספר האגור סימן אלף שע"ו. סדר גט מהר"י מינץ סי' ע', וכעת זכינו שנדפס מקור הדברים מכתב יד בספר שו"ת מהרי"ל החדשות סימן צ"ה, וכתב המו"ל שם: ועיין ש"ך ס"ק ד' מה שמדייק ועיין דגול מרבבה וכאן מהמילים „כ"ד שעות לכל היותר“ משמע כדגול מרבבה. (שו"ת מהרי"ל שציין הוא לענין טלית ותפילין לאחר ערבית). ועיין בזה בשו"ת מהרש"ל סי' פ"א — פ"ב. (בערוך השולחן מצדד להקל, וצריך לבדוק בפוסקים האחרונים).

סימן ר אימתי תעשה ברכת הטבילה

שו"ע סעיף אחד: כשפושט מלבושי' כשעומדת בחלוקה תברך אקב"ו על הטבילה וכו'. כעת ראיתי בשו"ת מחזה אברהם להגאון אב"ד בראדי — חלק שני הנדמ"ח מכת"י (ניו יורק תשכ"ד — יור"ד סימן כ"ב — התשובה מא' עקב תרס"ט) שכתב וז"ל: בדבר שאלתו שהנשים בגלילתכם גוהגות שמברכות בשעת טבילה „על מצות טבילה“ ובש"ס ושו"ע יור"ד סימן ר' מבואר

דארבע דק אחר שנתכסה החמה עדיין יום וחוי לאיצטרופי (עיין מש"כ בזה במועדים וזמנים ח"ב סימן קנ"ד) אבל כשעבר זמן זה אין להתיר עכ"ל.

במועדים וזמנים השלם חלק שני ענייני חנוכה (סימן קנ"ד) מסיק וז"ל: אם נמצא בעמק שאפילו כבר בשעה מוקדמת השמש לא נראה לו מ"מ אינו שקיעה עד שאפילו בהר בינוני למזרחת אינו נראה — בעיר שאינו בהר או עמק רק שזה לים אם לצד מזרח הרים בינונים ורואים משמה השמש לא מקרי שקיעה בעיר עד ששקעה השמש וכו' אמנם עיקר הלכה זו לא נתבאר כדי צורך בפוסקים ובפרט הא דתלוי בהרים בינונים דא"י דוקא כמ"ש וע"כ אם גוגע להקל למעשה צ"ע עכ"ל [מסתמך על הא דהחמה בראשי הדקלים עדיין אינו שקיעה ועל סידור בעל התניא].

עיין במועדים וזמנים שם ד"ה „וראוי לברר מה“, ובהערה ד"ה „ונראה להביא עוד“, וד"ה „ואני בהיותי כמה“, ובסיכום אות ד', ובד"ה „אמנם“, והנה מש"כ „ארבעה מינוט“ נעלם ממנו לפי שעה דברי הגר"א: „שליש עישור שעה“ — עיין במה שכתבתי בסייעתא דשמיא בבירור הלכה לעיל אר"ח סימן נ"ח, אמנם מה שמתבאר מדבריו שיותר מארבעה דקות אין צריך לחשוש מחמת כיסוי ההרים במערב — אף בדאורייתא — יש לו מקום. [ועיין להלן עמו' מ"ב — מ"ה]. ולמעשה בירושלים יש לשאול למורה הוראה.

זמני הנץ ושקיעת החמה אינם אלא ממוצע זכינו ללוחות מדוייקים עד לעשירית הדקה, ולשעונים מדוייקים, ואעפ"כ יש להתרחק מצימצום; בתשובת הנץ ושקיעת החמה אנו לוקחים בתשובת לקידום הנץ ואיחור השקיעה: „רפקציה“ — עיקום קרני החמה — בשיעור של 34 חלקי ששים ממעלה, והנה באמת זה אינו אלא ממוצע, והדבר תלוי במוג האויר, ולפעמים זה מקדים או מאחר עד לשיעור של 7 חלקים — במוגי אויר קיצוניים, כלומר: ה- „רפקציה“ האמיתית נעה בגבולות 27 — 41 חלקים ממעלה.

ההפרשים בין הממוצע לאמיתי

זה תלוי במיקום הגיאוגרפי, ובעונות השנה:

כשהיא עומדת בחלוקה תברך בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה ותפשוט חלוקה ותטבול עכ"ל, וכל זה מבואר בטור (כאן): בברכת הטבילה כתב בה"ג לאחר שתעלה מן הטבילה תברך אקב"ו על הטבילה וכו' והראב"ד כתב וכו' וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל וכו' [אלא שבדקתי במקורות לענין נוסח הברכה המדויק].

וכן מצאתי במחזור ויטרי (סימן תע"ד) וז"ל: אשה כשהיא טובלת מגידתה והיא טהורה לאחר שטבלה ועלתה מברכת על הטבילה אקב"ו על הטבילה עכ"ל, ובהמשך מובא הדעות דמברכת קודם ומתבאר דבנוסח הברכה אין מחלו' והר"א מלונגיל בארחות חיים ח"ב הל' טהרת נדה (עמוד קמ"ט) פסק כן להדיא וז"ל: וכל הצריך טבילה מברך קודם שיטבול בא"י אקב"ו על הטבילה וכו' עכ"ל, וכך משמע קצת מספר הישר לרבינו תם (ירושלים תשי"ט סימן ת"ו) שמאריך לבאר הדעות לברך קודם טבילה ואעפ"כ קיים הנוסח שמעתיק שם מההיא דפסחים: „אקב"ו על הטבילה" עיי"ש היטב.

כל הנ"ל עיקרו לבאר דמברכין בעל ולא בלמד „לטבול" כפי שהיה נראה לכאורה מדברי הרמב"ם וכלליו, אלא ששמענו גם הנוסח המדויק ואין זכר לנוסח „על מצות טבילה".

וכן מצאתי בספר חופת חתנים (סוף סימן ד') שכתב וז"ל: כשעומדת בחלוקה תברך אקב"ו על הטבילה ותפשוט חלוקה ותטבול וכו' ברכת הטבילה היא בה"א הידיעה ולא על טבילה לאפוקי הטבילה ורחיצת כל הגוף של הישמעאלים וכו' עכ"ל.

והנוסח „על הטבילה" מוסכם בפוסקים האחרונים: חכמת אדם (כלל קכ"א סי"ד) וקצור שו"ע (סימן קס"ב ס"ח), ומלבושי טהרה, וטהרת ישראל עם באר יצחק ויד אליהו, ובן איש חי (שנה ב' פרשת שמיני אות י"ט), וטהרת ישראל להגרי"מ טוקצינסקי ז"ל (סימן י"ו אות י"ג). ועיין בערוך השולחן (ס"ק ב').

ועיין במה שהעתיקתי בזה בס"ד בבירור הלכה קמא.

ולדינא כיון שלא מצאנו זכר לנוסח „על מצות טבילה" אין ראוי לנהוג כן, וכהמחזה אברהם והרב השואל שהבאתי בבירור הלכה קמא.

לברך „על הטבילה" וכ"ת הוא שואל כענין אם להניח להן מנהגן דאף דבדיעבד דאי דאין חשש מכל מקום לענין לכתחילה אין לשנות מהנוסח המבואר בראשונים ובשו"ע כח"ה כותב שמצא טעם למנהגן דדומה למ"ש הדרכי משה או"ח סימן ח' לענין ברכת על מצות ציצית על טלית קטן וכו' ולפענ"ד לא נראה לשנות משום זה הנוסח דגם דברי הדרכי משה הנ"ל לא קאי על תיבת מצות רק על מה דמברכין בעל ולא מברכין ללבוש כמו דמברכין על טלית גדול להתעטף כו' ובאמת לא מצאתי מבואר מה דבכמה מצות אין אומרים לשון „על מצות" כו' ולע"ע לא מצאתי מבואר הטעם ועכ"פ נראה לדעתי דאין לשנות הנוסח המבואר בש"ס וראשונים ושו"ע ויש לומר על הטבילה עכ"ל. ובעין משה על המחזה אברהם שם מבאר הטעם למה בכמה מצוות מברכים „על מצות" ובכמה מהם לא ומהם טבילה שמברכין „על הטבילה".

ואברר קצת בס"ד: גמ' ברכות נ"א א' ופסחים ז' ב': טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצוותיו וצונו על הטבילה, ועיין בראשונים שם ושם, והרי"ף בפסחים שם (ע"פ דפוס קושטא רס"ט) והרי"א ז"ל (שם) ועוד פוסקים (שם) העתיקוהו לדינא, והרמב"ם בדין טבילת נדה לא הזכיר נוסח הברכה, ובפי"א מהל' ברכות ה"ז כתב וז"ל: אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא טבילת הגר בלבד שאינו יכול לומר אקב"ו שעדיין לא נתקדש ולא נצטוה עד שיטבול לפיכך אחר שיטבול מברך על הטבילה מפני שהיה דחוי מעיקרו ולא היה ראוי לברך עכ"ל, ובהלכה ט"ו שם: „מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשיה" עיי"ש, אלא שבהלכות גדולות הל' נדה (דף נ"א ע"א) העתיקו לדינא וז"ל: וכד סלקא מטבילה מיחייבי לברוכי דתניא טבל ועלה בעלייתו אומר ברוך אקב"ו על הטבילה עכ"ל, והראב"ד בספר בעלי הנפש שער הטבילה (בסופו) כתב וז"ל: כתב בעל ההלכות כדטבלה איתתא וסלקה לה מיבעי לה לברוכי בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה ורבוותא אחריני אמרי מקמי דתטבול מבעי ליה לברוכי וכו' עכ"ל, ומתבאר דבנוסח הברכה אין מחלו', והרא"ש בהל' נדה בקצור פסק כן להדיא וז"ל: וכשפושטת מלבושיה

הלכות מקואות — צדקה

420497

סימן רא דיני המקוה ומימיו

שו"ע סעיף א': אין האשה עולה מטומאתה ברחיצה במרחץ ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם עדיין היא בטומאתה וחייבין עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבית אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם מ' סאה ושיעורו אמה על אמה על רום ג' אמות במרובע באמה בת ר' טפחים וחצי אצבע וכו', כתב החזון איש בקונטרס השיעורים (או"ח סימן ל"ט ס"ק י"ב, והוא ממהדורא תניינא — במהדורא קמא של קונטרס השיעורים שבסוף חזון איש קדשים ספר שני ליתא כל זה) וז"ל: [וזה עתה נדפסו תשובות חדשות של הגרעק"א וז"ל ושם בסימן ל"ט נדפס קיצור ה' מקואות אשר לרגלי סכסוך באחת הקהלות הוכרח הגרעק"א וז"ל למסור זה לקצין המלוכה] ושונה שם שיעור אמה כ"ד צא"ל כדעת כל האחרונים וצריך לזהר מאד מאד שלא להקל בשיעור מקוה בפחות משיעור האחרונים וז"ל ואשר לדעת רבותינו וז"ל כאילו לא טבלה ועומדת באיסור כרת והשיעור לפי מדתם 648,000 ס"מ מעוקב [חשבנו אמה 60 ס"מ ולפורתא לא דק ולחומרא לא דק ולא הוספנו חצי אצבע כיון שהוספנו 2 ס"מ על האמה] וזה בשעת הדחק אבל לכתחילה ראוי לנהוג עין יפה ולעשות שיעור מקוה בריח עכ"ל, וראוי לבאר ששיעורי החזור איש אינם, "חידוש", אלא כבר בספר שערי טוהר להרא"ח איינהארן וז"ל [בעל ברכת הבית] (סיגעט תרס"א) — לגבי שיעור רביעית הכפול נקט כמו החזון איש בדיוק (בדף ג"א ע"ב אות ט"ו): עשירית הליטר וחציו — דהיינו 150 צ"מ מעוקב — גרם מים, שהוא מיסוד אמה של 57.69 צ"מ, ולגבי מקוה ג"כ נקט שיעור החזון איש בדיוק (בדף מ"ה ע"א): וכל מקוה שיש בארכה ששים צ"מ ורחבה ששים צ"מ וגובהה מאה ושמונים צ"מ או אורכה ק"פ צ"מ ורחבה ס' וגובהה ס' צ"מ אז יש שיעור מקוה. והנה בחזון איש מבואר שאין תשו' הרעק"א מנוגד לשיעור 648,000 צ"מ מעוקבים אלא אדרבה סיוע לו, משא"כ הגר"י קנייבסקי זי"ע בשיעורי החזון איש שבסוף שיעורין דאורייתא ואיפת צדק

ייחס להרעק"א שיעור יותר גדול של לא פחות מן 750 ליטר (750,000 צ"מ מעוקבים), אבל הגר"ח נאה וז"ל בספרו שיעור מקוה (ירושלים תשי"א — עמוד ק"כ) כתב שיש להסתפק אם כוונת הרעק"א לצאל אירופי שהוא 25.4 מ"מ או לצאל פריזי 27 מ"מ או צאל פולין 22.25 מ"מ, ועיי"ש בהערות שמבאר דיש לומר שהרעק"א שם נקט השיעור הזה גם לקולא וגשאר בצ"ע, והנה בתשו' הרעק"א שם [ירושלים תשי"ז — סימן ל"ט] כתב להוסיף חצי אצבע — צאל לאמה [שוחקת], ולפי זה צדדי הספק בשיעור הרעק"א הם: 723 ליטר — 868.4 ליטר — 486 ליטר, ואכן בשיעורין של תורה שהוציא לאור הגר"י קנייבסקי זי"ע החל משנת תשס"ז השמיט את המקור: רעק"א, אף שהשיעור עצמו של 750 ליטר נשאר.

ועוררני הרה"ג רמ"ב שליט"א משו"ת ר"ש אייגר הנדמ"ח ע"פ כת"י (יור"ד סימן כ"ו) — בתשובה על מקוה — שכתב וז"ל: (ומ"מ) (ומ"ש) לספק עלינו מדת אמה הנזכר בגמ' מה לנו לבדוק מן המזבח ולמעלה שכבר למדנו רבותינו הקדושים שהאמה עוצבת היא כ"ד אצבעות והשוחקת כ"ד וחצי וראוי לשער באמה הברלינאית [כ"ד 67 ס"מ] לאמה שבגמ' אלא שבשעת הדחק שמעתי שהספיק אבא מארי וצוק"ל בריינ-לאנדישער מאאס(?) עכ"ל, והנה לפי אמה 67 צ"מ אם נוסיף עוד חצי אצבע עולה שיעור מקוה 959.9 ליטר, ובלא להוסיף עולה 902.3 ליטר.

והנה הגר"ח נאה וז"ל בספרו שיעור מקוה (עמוד קפ"ב אות ט"ז) כתב וז"ל: מקוה אמה על אמה ברום שלש אמות לכתחילה יש לחשוב האמה דמקוה 68.5 ס"מ (27 אינטש) עכ"ל, והנה הוא השיעור הגדול ביותר שמצינו באחרונים, דהיינו 964.3 ליטר, ומש"כ בספרו שם עמוד קנ"ד: „ובמשקל המים 921.6 ליטר" אין לו שום מובן, ומש"כ בספרו שם עמוד מ"ד: „ובמשקל המים 910.393 ליטר" היינו לפי אמה עוצבת 67.2 צ"מ שנקט שם, ואינו מובן האיק יש רשות לחשב במקוה במשקל המים ע"פ אמה עוצבת. ועיי"ש בשיעור מקוה (עמוד קפ"ב) עוד

לחומרא משיעור 331.6 שהזכיר הגר"ח נאה ז"ל הוא שיעור מכשול ע"פ אמה עוצבת וכדלעיל, והנה כבר נתבאר לעיל שהגר"ח נאה בסוף ימיו החליט שלא לסמוך לגבי מקוה אף לא בשיעור אמה שוחקת שלו 49 צ"מ — 353 ליטר, וכן בנו הרב ברוך נאה כתב בספר שנה בשנה (ירושלים תשכ"ב) ששיעור מקוה של אביו הגאון שאין לפחות ממנו הוא 454.3 ליטר, וכן הוא בסידורים ובפאר הדור (ח"ג עמוד רי"א).

וראיתי בקצה המטה על המטה אפרים סימן תר"ו (ס"ק כ"ב) שמאריך בענין שיעור מקוה, ומסיק לענין חומרא שיהיה במקוה 917 ליטר ועוד, ובעל ברורי המדות והשיעורין (דף ק"א ע"א) השיג על זה: „וכעת לא מצאתי חומרא זו“, ומזכיר שם שיעור יותר קטן: 914 ליטר ועוד, [אך מאידך גיסא מזכיר שם שיעור יותר גדול 925271 צ"מ מעוקב שהוא באמת 925 ליטר ועוד — עיי"ש — וצ"ע].

ובעל קצה המטה בקונטרס אחרון (דף ע"ז ע"א) הביא להשגת בעל ברורי המדות והשיעורין הנ"ל, ועומד על דעתו שהשיעור הוא 917 ליטר ועוד, ומסיים וז"ל: ואדרבא הוא מכוון כל כך עד שמדינא אין לפחות מזה וכוה כתב לי גם רב גדול א' נ"י ואכמ"ל עכ"ל.

ולסיום אעתיק לשון הרשב"ץ בתשו' (חלק ג' סימן ל"ג): ימדדו באצבע היותר גס שימצאו והאצבע היותר דק ומה שביניהם הוא הבינוני ובו ימדדו אצבעות המקוה וכיוצא בו אמרו פ' י"ז מכלים והוא יותר מכוון ממדידת הבצים כי אינם שוות בכל מקום וכל זה אם הוא חובה שיהיה המקוה מצומצמת אמה על אמה ברום ג' אמות ושיטבול בו אדם אחד ולא יותר כי יחסרו המים בטבילתו אבל אם אינו חובה שיהיה מצומצם מי שהוא בעל נפש ירבה בשיעורין לצאת ידי כל ספק וכן גוהגין בכל המקומות לעשותו יותר גדול מהשיעור כפלים וכפלי כפלים עכ"ל.

שגגת מנהגים

בענין שיעוריו של הגח"צ

הגרי"א הענקין זצ"ל

(א) בענין עיקר שיעור מקוה

והשיטה היותר מקובלת היא 48 צ"מ האמה

שיעורים יותר קטנים והקטן ביותר 454.3 ליטר, ולא הזכיר כלל שיעור קטן מזה, ובשיעורי תורה מהדורא קמא וכן בקונטרס השיעורים לא נחית כלל לשיעור מקוה, ואף שבשיעורי תורה מהדורא חדשה (ירושלים תש"ז — עמ' רנ"ו-רס"א) ובשיעורי ציון (עמוד ע"ג) הזכיר לשיעור הקטן שלו של אמה שוחקת למקוה 49 צ"מ לאמה וכן ל"שיעור המכשול שלו" 331.8 ליטר שהוא ע"פ אמה עוצבת של 48 צ"מ, כיון שלא הזכירם בספרו האחרון והמיוחד על מקוה יש להניח שהגר"ח נאה ז"ל חזר מזה בסוף ימיו — לגבי מקוה.

והנה השיעור של 750 ליטר למקוה היה מקובל בבני ברק עוד לפני שיצא לאור הספר תשו' רעק"א הנדמ"ח ע"פ כת"י והספרים שיעורין דאורייתא ואיפת צדק — כך שמעתי מעד נאמן בשם הגר"י לגדא ז"ל רבה של בני ברק, ואמנם לא בדיוק אלא בקירוב בלשון של: „ג' רבעי קוב“ (מטר מעוקב מים), ושורש השיעור הוא קירוב לחומרא ע"פ מש"כ הגר"י לגדא ז"ל בענין מקוה והיה לפני האדמו"ר מחב"ד הרי"ץ זי"ע ונדפס בספר טהרת מים להרב ניסן טעלושקין ז"ל (עמוד רפ"ד) ששיעור מקוה היה חושב כ"ק האדמו"ר מחב"ד רבי שלום דב נבג"מ 14 וויערשאק שהם 62.3 צ"מ שהוא שיעור מקוה של 726 ליטר בקירוב.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח חלק א' סי' קל"ו) כתב וז"ל: אך מ"מ לענין מקוה מהראוי להחמיר להחשיב כ"ד אינטשעס האמה עכ"ל, ונראה שבשיעור זה כבר נכלל החצי אצבע שצריך להוסיף לשוחקות, והנה כל אינץ הוא 2.54 צ"מ ועולה האמה למקוה 60.96 צ"מ והיינו שיעור מקוה של 680 ליטר בקירוב.

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן ק"נ) כתב השואל הרא"ד הורוויץ אב"ד שטראסבורג: „אודות מקוה שממשיכין לשם לערך 540 ליטר מי גשמים ואחר זה מוסיפים בהמשכה על גבי צעמענט את השאובין החמין והנה בענין השיעור מ' סאה ידוע שיש כמה דעות החל מן 340 ליטר עד 760 ועכ"פ נחזיק שבגד"ד אין רק רוב מ' סאה וההיתר הוא ע"י רביה והמשכה וכו'“, ובעל מנחת יצחק בתשובתו אינו מגיב על גבולות שיעור מקוה, והנה מש"כ 340 ליטר הוא אולי קירוב